

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ, УПОВНОВАЖЕНИХ ЗАСТОСУВАТИ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНІ ТА КАРАНТИННІ ЗАХОДИ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF ENTITIES AUTHORIZED TO APPLY EPIDEMIOLOGICAL AND QUARANTINE MEASURES: ISSUES OF THEORY AND PRACTICE

Джафарова О.В., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування
Харківський національний університет внутрішніх справ

Горбачов О.В., к.ю.н.,
начальник Відділу поліції № 3

Харківське районне управління поліції № 1 Головного управління Національної поліції у Харківській області

Лещенко Д.О., ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківський національний університет внутрішніх справ

Питання спроможності держави забезпечити ефективний захист та запобігання від хвороб, що можуть стати причиною надзвичайного стану в сфері охорони здоров'я стало важливим для кожної країни і для світу загалом. Воно нерозривно пов'язано з адміністративно-правовим статусом суб'єктів, що уповноважені на застосування обмежувальних протиепідеміологічних заходів. Здатність реагувати відповідним чином на загрози даного типу перетворилася на необхідну складову функціоналу кожної держави світу, так, як її ціллю є збереження життя та здоров'я людей. Ефект неочікуваності, що мав зі своєю появою та швидким поширенням коронавірус створив екстремальне навантаження на уряди та економіки країн, їх державні інституції. В умовах сьогодення людство живе з розумінням, що подібна ситуація, на жаль, все ж таки може повторитися, за певних не сприятливих обставин, і як наслідок держави реформують відповідним чином своє законодавство, для того, щоб правильно реагувати на загрозу в разі її виникнення. Враховуючи вищевикладене, зрозумілим і логічним є факт того, що суб'єкти наділені державно-владними повноваженнями, щодо застосування проти епідеміологічних заходів стають предметом уваги та глибоко аналізу науковців, так, як їх роль в умовах сьогодення є ключовою.

На основі результатів даного дослідження розроблено рекомендації, щодо необхідних змін та доповнень у законодавство в напрямку реагування на епідемічні загрози з метою забезпечення більш ефективного та збалансованого захисту життя та здоров'я громадян.

Дослідження поєднує аспекти адміністративного та правового регулювання з питаннями громадського здоров'я, що дозволяє отримати комплексне розуміння проблеми та розробити більш ефективні стратегії управління епідемічними ризиками.

Ключові слова: охорона здоров'я, громадське здоров'я, гарантії забезпечення права особи на охорону здоров'я, карантинні та проти епідеміологічні заходи, нормативне врегулювання застосування заходів забезпечення здоров'я населення, карантинний режим, анти-ковідний режим, адміністративно-правовий статус, суб'єкт.

The issue of the state's ability to provide effective protection and prevention against diseases that can cause a public health emergency has become important for each country and for the world as a whole. It is inextricably linked to the administrative and legal status of entities authorized to apply restrictive anti-epidemic measures. The ability to respond appropriately to threats of this type has become a necessary component of the functionality of every state in the world, as its goal is to preserve human life and health. The surprise effect of the coronavirus's emergence and rapid spread has put an extreme strain on governments and economies, as well as their public institutions. In today's environment, humanity lives with the understanding that such a situation, unfortunately, can still happen again under certain unfavorable circumstances, and as a result, states are reforming their legislation accordingly in order to respond properly to the threat in case of its occurrence. Given the foregoing, it is understandable and logical that entities vested with state power to apply epidemiological measures are the subject of attention and in-depth analysis by scholars, as their role is key in today's context.

Based on the findings of this study, recommendations have been developed on the necessary changes and additions to the legislation in response to epidemic threats to ensure more effective and balanced protection of the life and health of citizens.

The study combines aspects of administrative and legal regulation with public health issues, which allows for a comprehensive understanding of the problem and the development of more effective strategies for managing epidemic risks.

Key words: health care, public health, guarantees of the right to health care, quarantine and anti-epidemiological measures, regulatory regulation of the application of measures to ensure public health, quarantine regime, anti-covid regime, administrative and legal status, subject.

Постановка проблеми. Дослідження взаємозв'язку адміністративно-правового статусу та діяльності суб'єктів наділених державно-владними повноваженнями щодо встановлення антиепідеміологічних заходів є важливим в контексті визначення його ефективності, законності, а також співмірності існуючим загрозам. Актуальність даного дослідження обумовлена недостатньою глибиною вивчення даного питання, саме в вищезазначеному контексті, в зв'язку з чим сутність адміністративно-правового статусу суб'єктів уповноважених на застосування обмежувальних проти епідеміологічних заходів потребує більш детального вивчення.

Стан дослідження проблеми. Проблема не достатньо досліджена українськими вченими в рамках правового поля України, саме тому потребує проведення більш

глибокого вивчення та аналізу. Дослідженнями обмежувальних проти епідеміологічних заходів займалися такі вчені, як В. В. Сокурченко, В. І. Московець, О. В. Анталовці, М. Є. Виселенко, Е. В. Тітка, М. М. Єльнікова, В. А. Номоконов, С. М. Бортик. Але аналіз взаємозв'язку адміністративно-правового статусу суб'єктів відповідальних за введення в дію обмежувальних карантинних заходів з ефективністю дії таких заходів розкрито в наукових роботах українських вчених не в повному обсязі.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження адміністративно-правового статусу суб'єктів, що мають повноваження в сфері імплементації проти епідеміологічних та карантинних заходів, в тому числі й обмежувальних заходів, що передбачає обмеження певних Конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Дослідження спрямоване на встановлення взаємозв'язку між особливостями адміністративно-правового статусу даних суб'єктів та результативністю їх діяльності.

Завдання наукової статті полягає в тому, щоб дослідивши особливості адміністративно-правового статусу суб'єктів, що мають повноваження в сфері впровадження карантинних заходів, запропонувати зміни та доповнення до чинного законодавства, що підвищать ефективність їх роботи шляхом внесення змін в реалізацію відповідних складових елементів адміністративно-правового статусу таких суб'єктів.

Наукова новизна дослідження. В статті проаналізовано механізми регулювання діяльності суб'єктів, які мають повноваження у сфері епідеміологічного та карантинного контролю. На основі результатів даного дослідження розроблено рекомендації, щодо необхідних змін та доповнень у законодавство в напрямку реагування на епідемічні загрози з метою забезпечення більш ефективного та збалансованого захисту життя та здоров'я громадян. Новизна дослідження дозволяє поглибити розуміння та оновити методи регулювання епідеміологічних та карантинних заходів, сприяючи розвитку сучасного управління кризовими та надзвичайними ситуаціями в галузі охорони здоров'я. Дослідження поєднує аспекти адміністративного та правового регулювання з питаннями громадського здоров'я, що дозволяє отримати комплексне розуміння проблеми та розробити більш ефективні стратегії управління епідемічними ризиками.

Виклад основного матеріалу. Поняття адміністративно-правового статусу являє собою сукупність повноважень, компетенцій, що визначаються законодавчою базою, яка регулює роботу певних суб'єктів владних повноважень у межах визначеного напрямку впливу. У відповідності до його засад органи державної влади здійснюють свою діяльність. З метою її впорядкування, адміністративно-правовий статус визначається для різних гілок влади, органів місцевого самоврядування, організацій та державних установ. Його сутність може бути виражено в наданні уповноваженим суб'єктам певних прав та обов'язків. До прикладу ними можуть бути повноваження на розробку та створення певних нормативно-правових актів, здійснення контролю за діяльністю органів та установ. Проводячи аналіз адміністративно-правового статусу через призму епідеміологічного та карантинного контролю, та можливості вживати обмежувальні заходи в рамках їх регулювання, його можна розглядати як основоположний фактор, який визначає сферу впливу та повноваження суб'єктів, що мають право застосовувати заходи вищевказаного характеру. Особливості адміністративно-правового статусу суб'єктів влади, що можуть приймати рішення про введення в дію обмежувальних протиепідеміологічних заходів пов'язані з процесуальним порядком їх застосування, і як наслідок від цього взаємозв'язку залежить ефективність таких заходів.

Механізм протидії та запобігання надзвичайним ситуаціям в сфері охорони здоров'я базується на здатності суб'єктів наділених владними повноваженнями, встановлювати необхідні карантинні та проти епідеміологічні заходи, ефективно виконувати покладені на них обов'язки. Саме тому дослідження їх адміністративно-правового статусу, особливо в умовах сьогодення, має сенс та є важливим в контексті спроможності влади запобігати та ліквідувати надзвичайні ситуації в сфері охорони здоров'я.

Розглянемо систему регулювання діяльності суб'єктів, які здійснюють епідеміологічний та карантинний контроль, яка діє в Україні. В статті 21 Закону України «Про систему громадського здоров'я» зазначено, що «карантин встановлюється, продовжується та скасовується Кабінетом Міністрів України. Питання про встановлення карантину порушує перед Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади, що забезпечує фор-

мування державної політики у сфері охорони здоров'я, за поданням Головного державного санітарного лікаря України» [2]. З вищевикладеного вбачається, що головними суб'єктами уповноваженими на запровадження та регулювання карантинних протиепідеміологічних заходів в рамках країни є МОЗ, Головний державний санітарний лікар та Кабінет Міністрів України. Вони співпрацюють в даному напрямку, спільно розробляючи проекти карантину та обмежувальних заходів, які будуть в подальшому використані. В частині 1 статті 22 даного закону сказано, що «обмежувальні протиепідемічні заходи встановлюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування за поданням головного державного санітарного лікаря відповідної області, міста Києва чи Севастополя, Автономної Республіки Крим, якщо в населеному пункті, у закладі освіти, закладі оздоровлення та відпочинку виник спалах інфекційної хвороби або склалася неблагополучна епідемічна ситуація, що загрожує поширенням інфекційної хвороби. Обмежувальні протиепідемічні заходи застосовуються до суб'єктів господарювання, що здійснюють види господарської та іншої діяльності, які можуть призвести до поширення інфекційної хвороби» [2].

Таким чином органи місцевого самоврядування, головний санітарний лікар області, міста, також являються суб'єктами уповноваженими на застосування обмежувальних заходів, але вони здійснюють діяльність спрямовану на ліквідацію загроз місцевого рівня, не загальнодержавного. В частині 3 вищезазначеної статті йдеться про те, що «якщо за результатами епідеміологічного нагляду встановлено, що бездіяльність або запровадження недостатніх обмежувальних протиепідемічних заходів місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування становить загрозу погіршення епідемічної ситуації, Головний державний санітарний лікар України ініціює скликання невідкладного засідання Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій для прийняття відповідних рішень, на яке запрошується представник відповідного органу місцевого самоврядування» [2]. Тобто з даної норми закону стає зрозумілим, що Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій є також суб'єктом, що уповноважений на прийняття рішення про застосування проти епідеміологічних обмежувальних заходів, але в виключних, кризових випадках, коли ситуація на певній території виходить з під контролю органів місцевого самоврядування. Якщо карантин необхідно ввести на території всієї країни, як було в випадку з пандемією коронавірусу, то встановлення обмежувальних заходів здійснює Кабінет Міністрів України шляхом видання постанови, про що сказано в статті 29 Закону України «Про захист від інфекційних хвороб»: «питання про встановлення карантину порушує перед Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, за поданням головного державного санітарного лікаря України. Рішення про встановлення карантину, а також про його відміну негайно доводиться до відома населення відповідної території через медіа. У рішення про встановлення карантину зазначаються обставини, що призвели до цього, визначаються межі території карантину, затверджуються необхідні профілактичні, протиепідемічні та інші заходи, їх виконавці та терміни проведення, встановлюються тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб та додаткові обов'язки, що покладаються на них, підстави та порядок обов'язкової самоізоляції, перебування особи в обсерваторії (обсервації), госпіталізації до тимчасових закладів охорони здоров'я (спеціалізованих шпиталів). Карантин встановлюється на період, необхідний для ліквідації епідемії чи спалаху особливо небезпечної інфекційної хвороби. На цей період можуть змінюватися режими

роботи підприємств, установ, організацій, вноситься інші необхідні зміни, щодо умов їх виробничої та іншої діяльності» [3]. Тобто, з вищевикладеного, можна зробити висновок, що регулювання протиепідеміологічних заходів здійснюється різними суб'єктами в залежності від території, що охоплює загроза та ступеню критичності ситуації, що склалася.

Розглянемо детальніше адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів є колегіальним, вищим органом виконавчої влади України [4]. Він базується на Конституції України та нормативно-правових актах, якими регулюється діяльність уряду. Даний орган державної влади уповноважений на створення нормативно-правових актів, таких, як постанови, рішення. До сфери його обов'язків також входить необхідність здійснювати державну політику в різних напрямках, охоплюючи майже всі сфери, де соціум взаємодіє з органами державної влади. В тому числі, компетенція Кабінету Міністрів України також поширюється на сферу охорони здоров'я та протидії надзвичайним ситуаціям, що пов'язані з епідемічними загрозами. Він уповноважений встановлювати карантин, розробляти та впроваджувати епідеміологічні та карантинні заходи, здійснювати контроль за їх дотриманням. Даний орган державної влади підзвітний Верховній Раді України. Також він несе відповідальність перед населенням України за законність, ефективність та доцільність заходів, що вживаються ним. Кабінет Міністрів України співпрацює з іншими органами державної влади, з міжнародними організаціями та партнерами, такими, як ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я), для здійснення координації дій у напрямку епідемічного нагляду, контролю та протидії загрозам. Підсумовуючи аналіз адміністративно-правового статусу Кабінету Міністрів України, можна зробити висновок, що його роль, повноваження, сфера впливу та відповідальність у контексті антикризового менеджменту спрямованого на протидію загрозам в сфері охорони здоров'я, безпосередньо пов'язані з регулюванням протиепідеміологічної політики країни.

Наступним, важливим суб'єктом владних повноважень, що займає вагомий роль в сфері епідеміологічного нагляду і контролю, а також адміністративно-правовий статус якого визначає політику в сфері охорони здоров'я є Міністерство охорони здоров'я (МОЗ). Особливості діяльності Міністерства охорони здоров'я України регламентуються законодавством, у відповідності до якого здійснюється його діяльність, а саме постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 267 «Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України» [5]. МОЗ розробляє нормативно-правові акти, контролює виконання законів спрямованих на забезпечення безпечної епідеміологічної ситуації в країні, здійснює координацію діяльності інших органів державної влади, спрямованої в даному напрямку, а також аналізує і прогнозує епідемічну ситуацію та показники здоров'я населення в Україні та в окремих регіонах, розробляє і забезпечує здійснення заходів, спрямованих на профілактику та зниження рівня інфекційних хвороб, на поліпшення епідемічної ситуації; забезпечує здійснення моніторингу проведення санітарних і протиепідемічних заходів, виконання програм профілактики захворювань, охорони здоров'я населення [5]. МОЗ уповноважене на створення стандартів, санітарних норм в сфері охорони здоров'я. У свою чергу, МОЗ підзвітне перед громадянами України та Кабінетом Міністрів України за належність і відповідність високим стандартам медичної допомоги в країні. МОЗ співпрацює з іншими органами влади, а також з міжнародними та громадськими організаціями для спільної імплементації необхідних заходів у сфері громадського здоров'я. Отже, адміністративно-правовий статус Міністерства охорони здоров'я передбачає безпосередню участь у встановленні та регулюванні протиепідеміологічних обмежувальних заходів,

здійснюючи значний вплив на розробку та впровадження обмежувальних заходів, а в подальшому здійснення моніторингу їх ефективності.

Слід також звернути увагу, що Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій є органом державної влади, зміст адміністративно-правового статусу передбачає активну участь у впровадженні та регулюванні обмежувальних заходів місцевого характеру, в виключних ситуаціях, коли епідеміологічна загроза виходить з під контроль органів місцевої влади. Вона створена та діє у відповідності до постанови Кабінету Міністрів України від 26.01.2015 № 18 «Положення про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій» [6]. До її складу входять Прем'єр-міністр України, голова Державної комісії, Віце-прем'єр-міністр з відновлення України – Міністр розвитку громад, територій та інфраструктури, перший заступник голови Державної комісії, Міністр внутрішніх справ, заступник голови Державної комісії, Міністр охорони здоров'я, заступник голови Державної комісії, Голова ДСНС, заступник голови Державної комісії, Міністр Кабінету Міністрів України, Міністр оборони, Міністр закордонних справ, Міністр юстиції, Міністр фінансів, Міністр енергетики, Міністр захисту довкілля та природних ресурсів, Міністр освіти і науки, Міністр соціальної політики, Міністр аграрної політики та продовольства, Заступник Міністра охорони здоров'я – головний державний санітарний лікар України, Заступник Міністра економіки, Голова Держприкордонслужби, Голова Держпродспоживслужби, Голова Національної поліції, Голова СБУ (за згодою), Голова Національного банку (за згодою), Заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України (за згодою), Президент Товариства Червоного Хреста України (за згодою) [6]. Виходячи з аналізу складу комісії можна зробити висновок, що її діяльність є багаторівневою, всеохоплюючою, і такою, що задіює значний людський та адміністративний ресурс. Дана комісія є центральним органом виконавчої влади, що координує дії органів державної влади у сфері техногенно-екологічної безпеки, здійснюючи антикризовий менеджмент в разі виникнення надзвичайних ситуацій. Одним з пунктів її компетенції є: 1) координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, пов'язаної із: здійсненням постійного прогнозування зони можливого поширення надзвичайної ситуації та масштабів можливих наслідків; організацією робіт із локалізації і ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, залучення для цього необхідних сил і засобів; організацією та здійсненням заходів щодо життєзабезпечення постраждалого населення; організацією та здійсненням у разі потреби заходів з евакуації; організацією і здійсненням радіаційного, хімічного, біологічного, інженерного та медичного захисту населення і територій від наслідків надзвичайної ситуації; забезпеченням санітарно-епідемічного благополуччя населення; 2) визначення шляхів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час: здійснення заходів щодо соціального захисту постраждалого населення внаслідок виникнення надзвичайної ситуації; здійснення заходів щодо медичного та біологічного захисту населення у разі виникнення надзвичайної ситуації; Загалом Державна комісія розробляє стратегію регулювання в галузі техногенно-екологічної безпеки, спрямовану на боротьбу та зменшення ризиків виникнення техногенних та природних надзвичайних ситуацій [6]. У свою чергу, вона є колегіальним органом, що координує дії інших державних інституцій в рамках антикризової діяльності. Державна комісія підзвітна Верховній Раді України та громадськості про стан техногенно-екологічної безпеки. Також вона співпрацює з різного роду органами державної влади та з міжнародними інституціями для організації спільних дій у сфері техногенно-екологічної безпеки.

Отже, адміністративно-правовий статус Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій визначає компетенцію, функції, та відповідальність у контексті регулювання природно-екологічних ризиків, які нерозривно пов'язані з епідеміологічним наглядом та встановленням відповідних обмежувальних заходів.

В період сьогодення важливою є взаємодія суб'єктів влади та ВООЗ, в сфері встановлення протиепідеміологічних заходів в Україні. Співпраця України з ВООЗ – одна з важливих складових її міжнародного співробітництва з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49 Конституції України). Підходи ВООЗ, згідно з якими здоров'я розглядають водночас як ресурс і мету розвитку та ключ до процвітання, відповідає принципам державної політики України у соціально-економічній галузі. Основні завдання ВООЗ та стратегічні напрямки їх реалізації відповідають інтересам України, більшість загальних пріоритетів організації збігається з пріоритетами, визначеними Урядом України. Україна зацікавлена у використанні потенціалу та накопиченого ВООЗ міжнародного досвіду. Заходи, які здійснюються у рамках співробітництва України з ВООЗ, узгоджуються з її національними пріоритетами та стратегіями у галузі охорони здоров'я, враховують специфіку ситуації у цій галузі в країні та особливості національної системи охорони здоров'я [7]. Період коли планету охопила пандемія коронавірусу всі країни орієнтувалися на рекомендації ВООЗ, щодо встановлення обмежувальних протиепідеміологічних заходів, їх типу та тривалості. Таким чином ВООЗ взяла на себе лідерство в протидії надзвичайній ситуації в сфері охорони здоров'я світового масштабу. Як наслідок її діяльність безпосередньо пов'язана із реалізацією уповноваженими суб'єктами нашої держави повноважень в сфері карантинних заходів, і саме важливим є напрям їх співпраці

в контексті активації протиепідеміологічних обмежувальних заходів, здійснення моніторингу їх ефективності та їх оперативне регулювання, в разі необхідності.

Висновки. В цілому, адміністративно-правовий статус суб'єктів, які мають повноваження у сфері епідеміологічного та карантинного контролю, є важливим елементом системи впливу на обставини, що мають характер кризових в галузі охорони здоров'я. Дослідження цього статусу та його удосконалення сприяє розвитку сучасного управління епідемічними загрозами, забезпечуючи ефективний захист громадського здоров'я та прав людини в умовах сучасного світу. Аналіз адміністративно-статусу суб'єктів влади, що уповноважені на застосування протиепідеміологічних заходів наводить на думку, що для забезпечення конституційних принципів функціонування держави, і також для того, щоб державний апарат був готовий до антикризового функціонування в умовах пандемії, інноваційним та дієвим методом пристосування до критичних умов такого рівня було б прийняття окремого закону про карантин, в якому було б прописано повноваження всіх суб'єктів, що здійснюють будь-яку діяльність в напрямку забезпечення епідеміологічної безпеки, створено процесуальний порядок введення карантину і його припинення, деталізовано умови його введення та процесуальний порядок обмежувальних протиепідеміологічних заходів. Окремим розділом цього закону доцільно було б розкрити в широкому сенсі сутність поняття «Епідеміологічного розслідування», викласти його процесуальний порядок проведення. В подальшому всі рішення щодо протиепідеміологічних обмежень приймалися б виключно у суворій відповідності до норм такого закону. Одночасно, останнім необхідно визначити адміністративно-правовий статус суб'єктів уповноважених на запровадження обмежувальних карантинних заходів, упорядкувавши сферу їх діяльності, повноваження та порядок їх застосування, шляхом вдосконалення їх адміністративно-правового статусу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єльнікова М.М. Права людини та їх обмеження під час пандемії covid-19: діалектичність проблеми. *Регіональні студії*. 2021. № 27. С. 19–25. URL : <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/27/3.pdf>.
2. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text>.
3. Про захист від інфекційних хвороб. Закон України від 06.04.2000 № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>.
4. Chiefs of State and Cabinet Members of Foreign Governments. – Washington, D.C. : Central Intelligence Agency, 2017. 6 February.
5. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: постанова Кабінету Міністрів від 25.03.2015 № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text>.
6. Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2015 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18-2015-%D0%BF#Text>.
7. Всесвітня організація охорони здоров'я / Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F_%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8_%D0%B7%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%27%D1%8F